

Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej lipiec – październik 2022

Briefing Grupy Granica

10 października 2022

Wstęp

Mur i częściowe zniesienie strefy nie wpłynęły na zmniejszenie kryzysu humanitarnego.

Wzdłuż granicy Polski z Białorusią nadal dochodzi do wielu naruszeń i łamania praw człowieka. Jeżeli sytuacja nie ulegnie zmianie, również tej zimy spodziewamy się kolejnych przypadków śmierci z wychłodzenia.

Grupa Granica jako nieformalna koalicja, wspierana w określonych obszarach przez organizacje pozarządowe, instytucje i osoby indywidualne, działa nieprzerwanie od sierpnia 2021 roku. W tym czasie wspólnie udało nam się stworzyć m.in. mechanizmy udzielania pomocy humanitarnej, prawnej i medycznej w bardzo trudnych warunkach związanych z kryzysem humanitarnym, systematycznym łamaniem prawa przez funkcjonariuszy państwowych oraz towarzyszącą temu kryminalizacją migracji i udzielania pomocy humanitarnej. Działania realizowane w nieformalnej koalicji umożliwiły wsparcie wielu migrantek i migrantów oraz w niektórych przypadkach zapobiegły kolejnym przypadkom śmierci na pograniczu polsko-białoruskim. Po wprowadzeniu w życie decyzji o częściowym zniesieniu strefy zakazu przebywania oraz budowie muru znajdującego się wzdłuż większości linii granicznej z Białorusią skala kryzysu humanitarnego jest nadal duża. Wynika to m.in. z braku prowadzenia odpowiedniej polityki nastawionej na deeskalację przemocy wobec migrantek i migrantów oraz działań służb. Te ostatnie polegają m.in. na stosowaniu nielegalnych wywózek, uniemożliwianiu dostępu do humanitarnych i zgodnych z prawem procedur administracyjnych czy też łamaniu praw do godnego traktowania, wolności od tortur, bezpieczeństwa osobistego. Przypominamy, że prawa te przysługują także osobom, które przekroczyły granicę w sposób nieuregulowany.

Od sierpnia 2021 udzieliliśmy pomocy humanitarnej około 13 000 osób, a wiele z nich stanowiły kobiety i dzieci. W sytuacji, w której pomoc humanitarna, w tym medyczna, jest przerzucona na barki społeczeństwa, nie jesteśmy w stanie prowadzić precyzyjnych statystyk. Duże i wyspecjalizowane organizacje humanitarne dopiero teraz zaczynają bardziej interesować się sytuacją na pograniczu polsko-białoruskim, wspierając nasze działania w obszarze rzecznictwa lub proponując wejście wyspecjalizowanych zespołów medyczno-ratowniczych.

Skala kryzysu po częściowym zniesieniu strefy

Liczby – skala kryzysu.

W okresie od 1 lipca do 10 października:

- otrzymaliśmy prośby o pomoc humanitarną od **1642 osób**, w tym **68 dzieci**,
- udało nam się pomóc **1172 osobom**, w tym **56 dzieciom**,
- **1119 osobom** udzieliliśmy pomocy humanitarnej, **55** prawnej, a **199** specjalistycznej medycznej (przy czym większości interwencji towarzyszy podstawowa pomoc medyczna),
- udokumentowaliśmy też **254 wywózek**,
- zarejestrowaliśmy zaginięcie **22 osób**

Od początku kryzysu humanitarnego potwierdzonych zostało przynajmniej **26 ofiar śmiertelnych** (ile osób naprawdę zginęło na granicy być może nigdy się nie dowiemy).

Podsumowując, miesiące od lipca do października udowodniły nam, że kryzys humanitarny będzie zjawiskiem długotrwałym. Zakładamy, że polityka instrumentalizacji migracji i wykorzystywania osób cywilnych do nacisków politycznych ze strony reżimu Białorusi oraz Rosji będą trwać przez następne miesiące. Strategie te opierają się m.in. na celowym wprowadzaniu w błąd migrantów i migrantek uciekających ze swoich krajów pochodzenia lub zamieszkania oraz ograniczaniu ich wolności, poddawaniu torturom i wykorzystywaniu ich trudnego położenia wyrażającego się m.in. w bezbronności i całkowitym uzależnieniu od decyzji służb mundurowych. W tych warunkach działamy w oparciu o podstawowe zasady humanitaryzmu i ochrony uniwersalnych praw człowieka, niosąc niezbędną pomoc humanitarną osobom znajdującym się w najgorszej sytuacji, które często były ofiarami wojen, prześladowani i masowej przemocy i poszukują bezpieczeństwa na terenie Europy.

MUR i sytuacja po ograniczeniu strefy zakazu przebywania do 200 metrów wzdłuż granicy

Bariera, na którą państwo polskie wydało ponad półtora miliarda złotych, nie zatrzyma osób poszukujących bezpieczeństwa i schronienia. Przyczyni się jedynie do zwiększenia ich cierpień. Coraz więcej ludzi przymusowo migrujących już cierpi w wyniku obrażeń od drutu żyłkowego i upadku z muru, w tym głębokich ran, złamań i uszkodzeń. W perspektywie doświadczeń ostatnich miesięcy widzimy, że bariera na granicy PL/BY jest skuteczna jedynie jako narzędzie służące do zadawania bólu – po zniesieniu strefy zakazu wjazdu coraz więcej interwencji humanitarnych wiąże się z koniecznością niesienia pomocy medycznej osobom z połamanymi lub zwichniętymi kończynami. Cierpią zarówno kobiety, dzieci, osoby starsze, jak mężczyźni. Systemowe karetki są wzywane rzadko, gdyż Straż Graniczna stosuje nielegalne wywózki również wobec osób, które znalazły się w szpitalach.

Koniec strefy to nie koniec kryzysu humanitarnego

Zbliżająca się zima niesie zwiększone ryzyko kolejnych ofiar i śmierci z wychłodzenia. Nasz apel do międzynarodowych organizacji humanitarnych, zajmujących się pomocą medyczną jest nadal aktualny. W październiku rozpoczęła się rekrutacja do zespołów INTERSOS, włoskiej organizacji, posiadającej doświadczenie w niesieniu pomocy humanitarnej w warunkach kryzysowych. Informacje o rekrutacji znajdują się tu:

<https://www.facebook.com/grupagranica/posts/pfbid02zTU6K79oJ4Edk6raGHC-gWxkXmftKiSwizj7ntJRmH8T3hZ7BUdwwfCGR47Kqfp22l>

Poziom dehumanizacji, przemocy i brutalności służb wzrasta i normalizuje się, czego jednym z przykładów jest sytuacja z dnia 6 października, podczas której mundurowi znęcali się nad mężczyzną zwisającym głową w dół z 5 metrowego muru granicznego komentarz znajduje się tu:

<https://www.facebook.com/grupagranica/posts/pfbidOT8kzGBg98uUJwKU7gy6Sa-2A9gic8BRLAXak3mAqEDo8PmcSDXiVSakPBoQA7QdtUl>

Wywózki

lipiec – październik 2022

Opierając się o przyjęte w ciągu ostatniego roku niezgodne z prawem unijnym i międzynarodowym ustawodawstwo, polskie służby nadal prowadzą nielegalne wywózki (ang. push-back), polegające na odсылaniu migrantów i migrantek do Białorusi bez wszczęcia wobec nich przewidzianych prawem procedur administracyjnych. W coraz większej liczbie przypadków funkcjonariusze wprowadzają w błąd migrantów i migrantki, pozbawiając ich możliwości skorzystania z tłumacza, pomocy prawnej, czy stosując presję i wymuszając podpisanie dokumentów o "dobrowolnym" opuszczeniu terytorium RP.

Nadal w wielu przypadkach dochodzi do ignorowania przez polskie służby deklarowanej przez migrantów i migrantki chęci ubiegania się o ochronę międzynarodową, co prowadzi do naruszania prawa do azylu. Tak samo dzieje się w przypadku, gdy polskie służby zmuszają osoby migrujące do przekraczania granicy na stronę białoruską poza przejściami granicznymi przez płot żyłkowy lub rzeki graniczne, co nie tylko nie znajduje podstawy prawnej, ale jest także wysoce niehumanitarne, a w wielu przypadkach prowadzi do narażenia życia i zdrowia osób w ten sposób zawracanych.

Zachodzi bardzo duże ryzyko handlu ludźmi i nadużyć w stosunku do osób, które zgodnie z prawem powinny automatycznie być na terenie polski objęte szczególną ochroną – m.in. osób małoletnich bez opieki, niepełnosprawnych, czy ofiar handlu ludźmi;

Pomimo dobrze udokumentowanej przemocy, której migranci i migrantki doświadczają ze strony funkcjonariuszy białoruskich wywózki prowadzone są nadal, co stanowi naruszenie zasady niezawracania cudzoziemców do państw, gdzie może grozić im niebezpieczeństwo (zasada non-refoulement).

Zwłaszcza w okresie zimowym wywózki mogą stanowić śmiertelne zagrożenie. Dotychczas przyczyną większości śmierci na pograniczu było wyziębienie.

Jak można pomóc na granicy?

Lekarze, lekarki, a także ratownicy i ratowniczki medyczne mogą zgłaszać się do udziału w rekrutacji INTERSOS, lub skontaktować się bezpośrednio przez media społecznościowe GG.

Nasz apel o wsparcie zrzutki jest cały czas aktualny, gdyż potrzeby nie ustają, zwłaszcza w okresie zimowym. Zachęcamy również do nagłośnienia tematu poprzez udostępnianie informacji pojawiających się na profilach GG, czy włączenie się w trwającą kampanię umożliwiającą przygotowanie do kolejnej zimy "pomoc jest legalna", której celem jest zebranie środków umożliwiających dalsze niesienie pomocy. Szczegóły można znaleźć na Facebooku Grupy Granica. Mamy nadzieję, że dziennikarze i dziennikarki nadal będą podejmować temat pogranicza polsko-białoruskiego, tym samym pełniąc ważną rolę społeczną.

Na pograniczu polsko-białoruskim pomoc humanitarna w postaci dostarczenia żywności, wody, pomocy medycznej, a także pomocy prawnej udzielana jest osobom uciekającym z krajów objętych konfliktami zbrojnymi, głodem, rządami dyktatorów, masowymi prześladowaniami. Często wybierają one tę drogę, ponieważ jest to dla nich jedyna możliwość ucieczki przed zagrożeniem utratą życia, zdrowia i wolności.

Kraje pochodzenia

Większość osób znajdujących się na granicy polsko-białoruskiej pochodzi z krajów Afryki i Azji, dotkniętych konfliktami – m.in. Jemenu, Etiopii, Somalii, Kamerunu. Nadal jest dużo osób z Syrii, Afganistanu, Iraku, gdzie trwające przez lata wojny nie całkiem wygasły bądź przekształciły się w masowe prześladowania stosowane przez zwycięzców. Coraz więcej osób będzie uciekać również z Rosji.

Najważniejsze orzeczenia sądowe

Kolejne wyroki w których polskie sądy stwierdziły bezprawność działań podejmowanych przez władze na granicy polsko-białoruskiej od sierpnia 2021 r.

Po ponad roku mamy kilka orzeczeń sądu potwierdzających bezprawne i niehumanitarne działania polskich służb, kilkadziesiąt skarg na Polskę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na nielegalne wywózki (push-backi) i żadnych osób pociągniętych do odpowiedzialności.

Już w czterech sprawach Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że Polska naruszyła prawa osób uchodźczych, nie dopuszczając ich do odpowiednich procedur azylowych właśnie na przejściach granicznych.

Jeden z ważniejszych wyroków w ostatnich miesiącach zapadł w Wojewódzkim Sądzie Administracyjnym w Białymstoku, który uznał, że wypchnięcie do Białorusi irackiej rodziny z dziećmi przez polską Straż Graniczną było bezprawne!

Sprawa dotyczy trojga dorosłych i czwórki dzieci, którzy we wrześniu 2021 r. zostali zatrzymani przez polską Straż Graniczną i wypchnięci do Białorusi. Do zawrócenia doszło pomimo tego, że rodzina deklarowała chęć złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej. Straż Graniczna wypychając rodzinę na białoruską stronę nie zbadała, czy nie padną tam oni ofiarami przemocy ze strony tamtejszych funkcjonariuszy (do czego zresztą doszło). Gdy rodzinie z dziećmi udało się ponownie dotrzeć do Polski, złożyła wówczas wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej.

W wyroku WSA w Białymstoku podzielił wszystkie zarzuty stawiane przez rodzinę, jak i przez Rzecznika Praw Obywatelskich, który złożył w tej sprawie swoją własną skargę.

Wskazywano m.in. że wadliwa była podstawa prawna dokonanej czynności i naruszone zostały przepisy rozporządzenia dotyczące praw uchodźców m.in. zawarte w Konstytucji RP, Konwencji Genewskiej i Karcie Praw Podstawowych UE.

Wobec tego, zdaniem WSA w Białymstoku, skarżący zostali pozbawieni możliwości ubiegania się w Polsce o udzielenie im ochrony międzynarodowej. Natomiast, nawet gdyby rodzina nie złożyła takiego wniosku, to i tak obowiązkiem Straży Granicznej było wszczęcie postępowania administracyjnego o zobowiązanie do powrotu jak również zbadanie, czy w przypadku wydalenia nie będzie ona narażona na niebezpieczeństwo, czego nie dokonano wbrew obowiązkowi wynikającemu z przepisów prawa.

Kolejna decyzja dotyczy bezpodstawnych działań o charakterze represji wobec osób udzielających pomocy humanitarnej na pograniczu – Prokuratura umorzyła śledztwo w sprawie wolontariuszek i wolontariuszy Klubu Inteligencji Katolickiej!

Trwające już ponad pół roku śledztwo dotyczące wolontariuszek i wolontariuszy KIK – Klubu Inteligencji Katolickiej udzielających pomocy humanitarnej na pograniczu polsko-białoruskim zostało umorzone, a decyzja ta stała się prawomocna. Prokuratura uznała, że nie ma uzasadniających danych, które wskazywałyby na popełnienie przestępstwa. W połowie grudnia zeszłego roku mundurowi wkroczyli do punktu pomocy humanitarnej prowadzonego przez KIK i zarekwirowali m.in. urządzenia przenośne służące komunikacji, w tym telefony i komputery – zarówno prywatne, jak i te służące do codziennej pracy punktu. Wolontariuszki i wolontariusze KIKu oskarżani byli o przemyt ludzi przez granicę, za co grozi od 6 miesięcy do 8 lat pozbawienia wolności. Działanie to miało na celu wywołanie efektu mrożącego i zniechęcenie aktywistów do niesienia pomocy humanitarnej. Umorzenie tej konkretnej sprawy uznajemy za sukces, jednak nadal zjawisko kryminalizacji osób niosących pomoc humanitarną jest duże.

Nasze główne postulaty

01:

Zaprzestanie bezprawnych wywózek stanowiących nie tylko pogwałcenie prawa międzynarodowego i unijnego, ale także bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia osób migrujących.

02:

Uchylenie przepisów Rozporządzenia MSWiA z sierpnia 2021 r. wprowadzających możliwość zawrócenia cudzoziemca do linii granicy państwowej oraz przepisów dotyczących wydawania postanowień o opuszczeniu terytorium RP wprowadzonych nowelizacją ustawy o cudzoziemcach w październiku 2021 r.

03:

Stworzenie godnych i bezpiecznych warunków do zgodnego z prawem ubiegania się o ochronę międzynarodową na polsko-białoruskiej granicy, także poza przejściami granicznymi, z poszanowaniem prawa międzynarodowego i unijnego.

04:

Przestrzeganie przewidzianych prawem procedur, polegających na przyjmowaniu wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej lub wszczynanie postępowań o zobowiązanie do powrotu wobec cudzoziemców, którzy przekroczyli granicę Polski w sposób nieuregulowany.

05:

Wprowadzenie mechanizmów identyfikacji celem zapewnienia szczególnej ochrony osobom należącym do grup wrażliwych, w tym przede wszystkim dzieciom, ofiarom handlu ludźmi, ofiarom tortur, kobietom w ciąży, osobom starszym, osobom chorym i osobom z niepełnosprawnościami.

06:

Zapobieganie i zdecydowane reagowanie na nadużycia, przekroczenia uprawnień lub niedopełnianie obowiązków przez funkcjonariuszy wykonujących służbę na granicy polsko-białoruskiej.

07:

Rzetelne informowanie społeczeństwa o sytuacji na granicy polsko-białoruskiej i zaprzestanie prezentowania zjawiska migracji wyłącznie w kategoriach zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa.

08:

Zapewnienie wsparcia mieszkańcom i mieszkankom terenów pogranicza oraz wdrożenie programów naprawczych pozwalających odwrócić negatywne skutki kryzysu humanitarnego.

Nie ma nielegalnych migrantów i migrantek

Ze względu na powszechne użycie sformułowania “rosnąca skala nielegalnych migrantów” warto przypomnieć o niepoprawności tego stwierdzenia. Z semantycznego punktu widzenia rosnąć może wyłącznie skala migracji, a nie migrantów. Znamię nielegalności ponadto może dotyczyć wyłącznie czynu, nie osoby, podobnie jak osoby skazanej za kradzież czy rozbój nie nazwiemy nielegalną. Stosowanie takiego określenia wobec osób migrujących jest nagminne, co usprawiedliwia i wspiera retorykę kryminalizacji migracji. Nieregularne przekroczenie granicy ma swoje skutki określone w prawie karnym i migracyjnym, ale nie sprawia, że migrant lub migrantka staje się nielegalna.